

TARİX, ANTROPOLOGİYA VƏ SİYASİ ELMLƏR

UOT 327.8

DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQIŞƏSİNİN İLK MƏRHƏLƏSİNDƏ İNFORMASIYANIN FORMALAŞMASI VƏ YAYILMASI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Şəfəq ƏHMƏDOVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 19 İyul 2019; çapa qəbul edilmişdir: 2 Oktyabr 2019; online-da çap edilmişdir: 20 dekabr 2019

Received: 19th July 2019; accepted: 2nd October 2019; published online: 20th December 2019

Açar sözlər: siyasi münaqişələr, etnik münasibətlər, informasiya və ictimai stereotiplər, təbliğat və dövlət siyasəti

Giriş

Hər bir sosial hadisədə olduğu kimi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin də yaşanma və inkişaf tarixi var. Təbii ki, ictimai şüurda bu barədə məlumatlar əsasında ictimai stereotiplər formalaşır. Bu da öz növbəsində insan davranışına, onun təsəvvürlərinə, dəyərlər və normalar sisteminin təşəkkül tapmasına təsir göstərir. Məlumdur ki, adı çəkilən münaqişənin kökləri uzaq keçmişə, hələ çar Rusiya dövrünə gedib çıxır. Gülistan və Türkmənçay müqavilələri bağlandıqdan sonra Azərbaycanın tarixi ərazilərinə kütləvi şəkildə erməni ailələri köçürülür və onların burada qalması üçün Çar Rusiya tərəfindən hər bir şərait yaradılır. Yerli əhali isə öz mövqelərini itirməkdə idi (ilk növbədə məskunlaşdığı əraziləri). Həyat tərzini, əmək sahələri, peşə strukturu kimi sosial yaşayış istiqamətləri əsaslı şəkildə dəyişilir, insanlar elə o vaxtdan etibarən yerdəyişmə prosesinə başlayır, üzünü İrana, Azərbaycanın digər bölgələrinə, Türkiyəyə və s. tuturdular.

Bu mərhələdə məlumatı yaymaq və ötürmək imkanları məhdud olsa da, eldən - elə, obadan-obaya xəbərlər, şayiələr yayılırdı ki, insanların şüuruna, təsəvvürlərinə təsir edirdi. Elə o vaxtlardan erməni obrazı Azərbaycan xalqının təfəkküründə mənfi mənada dəyərləndirməyə başladı. Üstəlik qardaş Türkiyə xalqının da Birinci dünya müharibəsində düşdüüyü çətin vəziyyəti barədə də insanların təsəvvürləri yox idi. Müharibə şəraitində xəyanət edən erməniləri məcburiyyət qarşısında köçürən Türkiyə hökumətini indiyə qədər nəhəng təbliğat kompaniyasının nəticəsində uydurma "genosid" hadisəsində günahlandırır. 70 illik sovet dövrünə baxmayaraq, çox da gözə çarpmayan, gizli təbliğat və praktik əməllər həyata keçirilir. Ermənilərə bu zaman Sovet hökuməti havadarlıq edirdi. Nəticədə 1948-ci ildə külli miqdarda soydaşlarımız Ermənistan ərazisindən Azərbaycana köçürüldü. Səbəbləri məlum idi: etnik təmizləmə siyasəti hər hansı bir bəhanə və səbəblə davam etdirilirdi.

Tarixin yeni dönüşündə, yəni SSRİ dağılanda erməni iddiaları və ümidləri yenə baş qaldırdı. Xarici diasporanın və yerli millətçi ünsürlərin səyləri nəticəsində XX əsrin 70-ci illərindən etibarən güclü təbliğat maşını hərəkətə gəldi. Azərbaycanda yaşayan heç bir erməni bu təbliğatdan kənarda qalmamışdı. Üstəlik gizli kompaniyalar (gizli şəkildə) keçirilir ki, bu təbliğata maddi dəstək olsun. Planlı şəkildə separatist qüvvələr xaricdən dəstək almaqla bərabər, yerli azərbaycanlılara qarşı təzyiqlər göstərərək, əraziləri təmizləməyə başladılar. Burada informasiya təminatı, buna dəstək duran qüvvələrin fəa-

*siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Fəlsəfə İnstitutu
e-mail: shafag.ahmadova@gmail.com ORCID: 0000-0002-8671-5757

liyyəti necə həyata keçirilirdi? Bu aktual bir məsələ olaraq tədqiqatımızın predmeti kimi ortaya qoyulur.

Məqalənin məqsədi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilk mərhələsində informasiya amilinin rolunu təhlil etmək olduğundan bir sıra mənbələrə, ilk növbədə mətbuata, tarixi sənədlərə, müşahidələrə və elmi ədəbiyyata müraciət etmişik.

Münaqişənin meydana gəlməsində informasiya amili

Tarixi faktlar göstərir ki, hər hansı bir dəyişiklik, çevriliş, islahat ilk növbədə insan şüurunda formalaşır və hansısa şəkildə ifadə olunur. İnsanların ictimai şüuru adi şüur, gündəlik psixoloji qavrama səviyyəsində formalaşır. İnsan bir növ hər hansı bir məlumatı qavramağa hazır olmalıdır. Məsələn, klassik musiqini (simfoniyanı ya operanı) dinləmək, baletə baxmaq üçün musiqinin bu sahəsinə azdan – çoxdan bələd olmaq lazımdır. Hazırlıqsız insan üçün bu musiqi tamamilə maraqsızdır. Siyasi şüur səviyyəsində də hər bir insan müəyyən siyasi mədəniyyətə malik olmalıdır ki, hər hansı bir siyasi hadisəni qavrasın. Mühüm amillər kimi burada həyat səviyyəsini, sosial strukturda insanın sosial statusunu, bir sıra hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsini, milli özünüdərkini göstərmək olar. Bu, kifayət qədər mürəkkəb fenomendir və bu məqalədə buna çox diqqət yetirə bilmərik, bununla belə başa düşməliyik ki, əhalinin savadlılığı, kommunikasiya xətləri (telefon, radio, televiziya, mətbuat), yaşadığı ərazidə infrastruktur (yollar, su, qaz, elektrik təchizatı, nəqliyyat, iaşə xidməti və s.) hər hansı bir xəbəri, məlumatı qavramaq tərzinə və bu məlumatın reaksiyasına əsaslı şəkildə təsir edir.

Bəs, DQMV şəklində SSRİ dövründə fəaliyyət göstərən Azərbaycanın bu ərazisində cərəyan etməyə başlayan hadisələrin informasiya təminatı necə həyata keçirilirdi? İlk növbədə tarixi faktların saxtalaşdırılmasında illər boyu qonşu xalqlar arasında nifaq salmaq məqsədilə tarixi faktlar təhrif olunurdu. Belə hallara yeri gələndə göz yumulur, “əfsanəçilik”lə məşğul olaraq müxtəlif yalançı ideyalar təlqin olunurdu. Məhz buna görə Dağlıq Qarabağda və Ermənistanda başlanan hadisələrə ilk günlərdə və aylarda düzgün qiymət verilməsinə qarşı çıxan qüvvələr çox idi (ilk növbədə hökumətin özü). Məsələn, 1990-cı ildə 28 yanvar tarixində Rusiyada, Mərkəzi televiziya kanalında, “7 gün” verilişində çıxış edən aparıcı A.Tixomirov baş verən qanlı hadisələrdən danışib tələb etdi ki, həmin hadisələrə siyasi qiymət verilsin. Həmin anda verilişi kəsdilər və ümumiyyətlə “7 gün” layihəsini yığırdılar. Baqanis-Ayrım kəndindəki qanlı qırğını işıqlandıran mətbuat orqanlarına da tövsiyə etdilər ki, “erməni xalqının milli ləyaqətinə” toxunmasınlar. Erməni Mədətovun həyata keçirdiyi qanlı əməliyyatlarını, Qarabağdan yığıb apardığı sərvətlərini, Qarabağ atları barədə canfəşanlıqla bəhs edən “təbliğətçiləri”nə də əməllərini göstərmək lazımdır [13].

Bu baxımdan belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, informasiyanın yayılmasına, onun məzmununun necə çatdırılmasına xüsusi diqqət yetirilirdi. Məlum faktdır ki, SSRİ dövründə dövlət senzurası birtərəfli yanaşaraq “beynəlmiləçilik” prinsipləri xatirinə bu və digər məlumatı, xəbəri, faktı ideoloji “don” geyindirib yayırdı. Dövlət senzurasında çalışan məmurlar sırasında erməni millətindən olan işçilər isə əsaslı şəkildə faktların obyektivliyinə yol vermir, ört-basdır edir və yaxud saxtalaşdırırdı. Elə “Əkinçi” qəzetinin nəşrinin iki il ləngiməsi, sonradan bağlanması məhz erməni mənşəli məmurlar olmuşlar [4]. Belə faktları yüzlərlə gətirmək olar. Beləliklə, hələ münaqişədən qabaq, sovet ideoloji maşını bəyan etdiyi “beynəlmiləçilik”, “xalqlar dostluğu” şüarının altında əslində müsəlman xalqlarına qarşı digər xalqlardan fərqli siyasət həyata keçirilirdi. Bunu açıq-aşkar erməni elitaya üstünlük verilməsindən onların ideyalarının həyata keçirilməsində (müxtəlif yollarla) müşahidə etmək olar [5].

Yalnız “yenidənqurma” adlanan illərdə (80-ci illərin ortalarından etibarən) mətbuatımızda erməni etnosu, dövləti, əməlləri barədə tarixi faktlar, tənqidi fikirlər icmal

şəklində çap olunmağa başladı. SSRİ səviyyəsində yenə də KİV-də əvvəli xülyalar və böhtanlar səslənirdi [9]. Yazıçılar, jurnalistlər, elm xadimləri, ilk növbədə tarixçilər, şərqşünaslar, ədəbiyyatşünaslar Azərbaycan ərazisi, etnosu bunlarla bağlı tarixi faktorları ictimaiyyətin nəzərinə çatdırmağa çalışmışlar. Buna misal olaraq Azərbaycan mətbuatında bir sıra yazıları gətirmək olar [8; 12 və s]. Əgər informasiya məkanının formalaşması prosesini müəyyən mərhələlərə bölsək, onda aşağıdakı məqamları vurğulamaq olar.

1. XIX əsrin ikinci yarısında yaranan sosial-siyasi və iqtisadi vəziyyətlə bağlı məlumat

Burada real və uydurulmuş faktların əhaliyə çatdırılması, bunlardan siyasətdə istifadə olunması (hər hansı bir idarəçilik səviyyəsində, yerli orqanlardan (o cümlədən dini təşkilatlara aid) çarın rezidensiyasına qədər) məqsədyönlü şəkildə çar Rusiyasının müstəmləkəçilik siyasəti, üstəlik erməni dini icmasının “miatsum“ fəaliyyəti şəklində realaşdırılırdı. Azərbaycan xalqının mütərəqqi nümayəndələri (ilk növbədə yazıçılar, şairlər, yerli idarəçiliyin yüksək səviyyədə məmurları, zadəgan nəsillərinin nümayəndələri, xalq hərəkatının ayrı-ayrı təmsilçiləri və s) öz növbəsində bacardıqları qədər bu siyasətə qarşı çıxış edirdilər. Buna misal olaraq xalqın maarifləndirilməsi naminə dünyəvi məktəblərin açılmasını, yerli mədəni nümunələrinin toplanmasını, bir çox maarifpərvər insanların xaricdə təhsil almasını göstərmək olar (СМОМІІК) [7].

2. İkinci mərhələ XIX əsrin sonu – XX əsrin ilk illərini əhatə edir. Bu dövrdə kapitalizmin inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq milli özünüdərk prosesi sürətlənir, milli məniyyə, xalqın tarixinə münasibət dəyişir. Nəticədə qabaqcıl maarifpərvər, müstəqil düşüncəyə malik olan insanların sayı artır. Milli ziyalı təbəqəsi xalqın dirçəldilməsinə, onun mədəni- mədəni inkişafının sürətləndirilməsi naminə mətbuatı, maarifi, müxtəlif mədəni sahələri inkişaf etdirməyə çalışır, siyasi idarəetmə strukturlarını təkmilləşdirməyə çalışır. Tarix, incəsənət, iqtisadiyyat təhsil ilə bağlı araşdırmalar aparılır, bunlar da öz əksini mətbuatda, incəsənət, ədəbiyyat sahələrində yaradılan əsərlərində, iqtisadi sahələrin inkişafında öz əksini tapır. Bütün bunlar Azərbaycan xalqının qədim tarixi keçmişinə, zəngin inkişafına malik olmasının sübutu olmuşdur. Bu mərhələ 2018-ci ildə 28 aprel tarixində Sovet Rusiyanın ölkəyə qoşunların yeridilməsi ilə bitir.

3. Növbəti mərhələ Sovet dövrünü əhatə edir. Vahid, nəhəng siyasi sisteminin bir halqası olan Sovet Azərbaycanında etnik təfəkkürün inkişafı milli dildə oxumaq, milli mədəniyyəti inkişaf etdirməklə məhdudlaşdırılırdı (burada xüsusi ideoloji buxovun olmasını unutmayaq). Eyni zamanda islam dininə mənsub olan bizim xalqımızın (digər müsəlman xalqları kimi) statusu heç də bölgədə ən yüksək deyildi. Milli nifaq salmaq xofu səbəbinə tarixi faktlar təhrif olunur, yalançı məlumat, əfsanələr uydurulub qüdrətli təbliğat aparatı ilə insanların şüurunda aşılınırdı. Burada diaspora və yerli ziyalı təbəqənin əlaqələrin zəifliyi də qeyd olunmalıdır. Bütün bunlara baxmayaraq, elm, təhsil sahəsində əldə edilən nailiyyətlər əsasında Azərbaycan, burada yaşayan xalqların keçmişi və indiki haqqında informasiya xeyli genişlənmiş və mənimsədilmişdir. Bununla belə mövcud rejimin söylərinə baxmayaraq tarixi yaddaş tam silinməmiş, mütərəqqi ziyalıların haqqı üzə çıxmağa çalışırdılar. Bu istiqamətdə aparılan işlər yenidənqurma dövründə daha genişlənmiş, ictimai şüurda inqilabi dəyişikliklər baş verirdi. Yenidənqurma dalğasında həm də illərlə gizlədilmiş, lakin həll edilməmiş məsələlər üzə çıxdı ki, bunların nəticəsində separatçı meyillərin güclənməsi baş verdi, münaqişəyə meydan açıldı.

4. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilk əlamətləri meydana gəldikcə sovet hökuməti köhnə şüurlarından (beynəlmiləçilik, dostluq və s.) istifadə etməyə çalışır, bununla belə ölkənin real dağılması təhlükəsini özündə aşıladı bilmirdi. Nəticədə Baltikyanı ölkələrdə, Dnestriyanı ərazilərində, Cənubi Qafqazda közərən ocaqlar alovlanmağa başladı. Bir çox amillər var idi ki, xalqın belə “ikili” siyasətə etiraz dalğasının ucalmasına

səbəb olurdu. Lakin belə müqavimət amansızcasına yatızdırılırdı (20 yanvar faciəsi). Buna baxmayaraq, belə hallara qarşı etiraz səsi günü-gündən ucalırdı. Yeni qəzetlər təsis edilir, telekanallarda debatlar təşkil olunur, xarici xəbər agentliklərə, KİV orqanlarına çıxış axtarıldı. Onlarla yüzlərlə məqalələr, xəbərlər, faktlar vasitəsilə həqiqət axtarışı axtarıldı. Bununla belə ölkədaxili qeyri-sabitlik (hökumət səviyyəsində) informasiya məkanının məharətli idarə olunmasına böyük maneələr törədirdi. Sistemli şəkildə öz mövqeyini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, onu müdafiə etmək imkanı hakimiyyətə Ümummilli lider Heydər Əliyevin gəlişi ilə mümkün oldu. Tədricən daxili sabitlik şəraitində Azərbaycan həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırılması mümkün oldu. Xalqımızın dilinə, tarixinə, mənşəyinə, sosial-iqtisadi və mədəni inkişaf sahələrinə biganə qala bilməyən ziyalılar öz fikirləri ilə mətbuat səhifələrində bölüşür, tədqiqat aparırdılar [2].

Xalqı düşündürən elə həmin məsələlər idi: Azərbaycanın bir çox ərazilərinə erməni adı verilməsi, məmurların çıxışlarında Dağlıq Qarabağın Ermənistan ərazisi kimi göstərilməsi, uzun müddət ərzində təxribat xarakterli işlərin aparılması (“Krunk” təşkilatı “Böyük Erməni dövləti” ideyası ətrafında fəaliyyət və s.), Azərbaycan əhalisinin hər bir bəhanə ilə öz yaşadığı ərazilərdən sıxışdırılıb çıxarılması və s. [6]. Tarixi faktlara, müxtəlif mənbələrə müraciət etməklə bir çox suallara cavab axtarıldı: Azərbaycanın ən qədim və bu günə kimi dövrlərdə əhalisi, onun iqtisadi və siyasi həyatı necə olub [1].

Toplanılan məlumat, aparılan fikir mübadiləsi əsasında real, praktik tövsiyələr, mülahizələr irəli sürülürdü. Aydın idi ki mərkəzi hökumət antiAzərbaycan mövqeyində duraraq burada şovinist meyilləri axtarmağa çalışır, erməni tərəfinə haqq qazandırır, halbuki bunu bəzən aşkar şəkildə etmirdi. Məhdud millətçi mövqeyində duran erməni separatçıları və onların havadarlarının əməllərini milli mətbuatımız ifşa edir, eyni zamanda qonşu olduğumuz erməni xalqı ilə hansı real zəmində münasibətləri qurmaq mümkünüyü də müzakirə edilirdi. Sovet mətbuatının nümayəndələri də ayrı-ayrı hallarda həqiqəti, real faktları oxuculara çatdırır, sadə insanların vəziyyətini təhlil edirdilər [11].

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin açıq və latent fazalarında informasiyanın formalaşması və istifadəsi xarakteristikası

Ermənistan və onun havadarları tərəfindən törədilən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi çoxsaylı insan itkiləri, bir milyona yaxın qaçqınların və məcburi köçkünlərin meydana gəlməsi ilə nəticələndi, ərazi itkiləri, maddi sərvətlərin dağıdılması və talan edilməsi kimi ağır nəticələr, münaqişənin davam etməsi ölkənin inkişafına böyük zərbə vurmuş, sarsıtmışdır. Bununla belə müstəqillik illərində münaqişə şəraitində, ağır keçid dövrünü yaşayan ölkəmiz bir sıra cəsarətli addımları atmaqla (atəşkəs rejiminin yaradılması, “Əsrin müqaviləsi” neft kontraktının imzalanması) sabitliyə və davamlı inkişafa nail olmuşdur. İnformasiya məkanında öz mövqeyini əsaslandırmaq, möhkəmləndirmək və dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üzrə xeyli işlər görüldü (İnternet səhifələrinin yaradılması, Azərbaycanın xaricdə nümayəndəliklər, səfirliklər diaspora vasitəsilə informasiyanın yayılması), əlavə olaraq, tarixi coğrafiya, etnoqrafiya, epiqrafika, toponimika, şifahi ədəbiyyat sahələrində tarixi Azərbaycan ərazilərində vəziyyət təhlil edilmiş, bu sahədə xeyli elmi və publisistik xarakterli ədəbiyyat işiq üzünü görmüşdür.

Xüsusi diqqət indiki Ermənistan ərazisində vaxtı ilə yerləşmiş Azərbaycan kəndləri, şəhərləri onların tarixi haqqında, mənəvi mədəniyyətlə bağlı biliklər, faktlar toplanılır və təhlil olunur. Bundan başqa Dağlıq Qarabağ ərazisində tarixən formalaşan folklor nümunələri, ədəbi məktəblər, musiqi janrlarının inkişafı, iqtisadi inkişaf, siyasi proseslər dərinədə öyrənilir və təhlil olunur [4; 7]. Ölkəmizdə bu istiqamətdə elmi araşdırmalar xeyli genişlənmiş, xüsusi elmi bölmələrdə müvafiq işlər muntəzəm olaraq aparılır.

Bununla belə, informasiya amilinin rolunu bu münaqişədə artırmaq zərurəti var. Bunun səbəbi ilk növbədə münaqişənin dondurulmuş vəziyyətidir. Burada de-fakto əra-

zilər qonşu ölkə tərəfindən zəbt olunub. Dünya ictimaiyyəti vəziyyəti birmənalı qiymətləndirmir. Beynəlxalq siyasi qurumlar qeyri-müəyyən mövqe tutaraq regional qüvvələrin nisbətində açıq-aşkar asılılığını nümayiş edir. Belə şəraitdə Azərbaycan hökuməti bir çox istiqamətlərdə fəaliyyət göstərməklə yanaşı (hərbi qüdrətinin təmin edilməsi, iqtisadi sabitliyə nail olunması, milli özünüdərkən azərbaycançılıq ideologiyası əsasında formalaşması və s.) həm də informasiya təhlükəsizliyini təmin etmək baxımından mühüm addımlar atır. Ən əsası ölkəmizin tarixinə və indikinə aid olan hər hansı bir obyektiv məlumatı toplamaq, təhlil etmək və real praktikada istifadə etməkdir. Bunun üçün sosial həyatın bütün sahələrində fürsət və imkanlardan səmərəli istifadə edilməlidir (elm, təhsil, iqtisadi həyatı, incəsənət və bütövlükdə mədəniyyət). Ölkəmizin zəngin tarixini, mədəniyyətini qabarıq şəkildə göstərmək üçün, yubiley tədbirləri, festivallar, mədəniyyət günləri təşkil olunur, abidələr bərpa edilir, yeniləri ucalır. Təlim-tərbiyə işlərində hər bir vətəndaşı gənc yaşlarından vətən biliklərinin əldə etməsi, özündə aşılamaq, milli ruhda tərbiyələndirmək baxımından sosiallaşdırma prosesinə cəlb etməliyik.

Xaricdə bizim ölkəni təmsil edən hər bir vətəndaşın yaxud qurumun bunu layiqincə etməsinə nail olmalıyıq. Sosial kapitalı təşkil edən ən dəyərli qüvvəmiz insanlardır. Savadlı, zəkali, sosial fəallığı yüksək insanlar ölkəmizi layiqincə təmsil edə bilərlər. Bu baxımdan təhsil sistemində vaxtı-vaxtında islahatlar aparmaq, tədrisin keyfiyyətini yüksəltmək lazımdır. Bütün bu istiqamətlərdə işlər aparılır. Bununla belə ictimai nəzarəti, aşkarlığı genişləndirmək, əsas amalıma cavab verən fəaliyyəti genişləndirmək və yaxşılaşdırmaq lazımdır.

Nəticə

Yuxarıda verilən təhlil əsasında belə bir qənaətə gəlmək olar ki, hər hansı bir tarixi mərhələdə, obyektiv məlumatın əldə edilməsi olduqca önəmli olmuşdur. Məlumat hərəkətlərin düzgün olmasını, qərarın verilməsini təmin edir. Buna görə də məlumat siyasi proseslərdə strateji əhəmiyyət kəsb etmişdir. Tarixdən məlumdur ki, məlumatı gizli saxlamaq üçün və yaxud onu əldə etmək üçün xüsusi səylər göstərilirdi (kəşfiyyat, casuslar və s.). müasir dövrdə sosial-siyasi münasibətlər olduqca, mürəkkəb xarakter daşdığı üçün informasiya təminatının da əhəmiyyəti olduqca artıb. Regional xarakterli, lakin beynəlxalq əhəmiyyətli Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dərin tarixi kökləri və mürəkkəb əsasları var. Bu baxımdan burada hərəkətdə olan və ictimai şüurun, rəyin formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən məlumatın təhlili göstərir ki, obyektiv faktlarla yanaşı burada təhrif edilmiş, süni şəkildə qurulmuş faktlar da var. Müasir dünya nizamını formalaşdıran siyasi qüvvələrin əlində belə məlumat təzyiq və təhrif vasitəsinə çevrilir. Ölkəmizin idarəçilik strukturlarının vəzifəsi möhkəm informasiya sədinin yaradılmasıdır ki, istər ölkədə, istərsə də ölkənin hüdudlarından kənarında obyektiv və müsbət imic yaradılsın. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində informasiya amili əsas amillər sırasındadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev M. Ərəb mənbələri Azərbaycan haqqında // Odlar yurdu, 5-6 mart 1989-cu il.
2. Aşurbəyli S. Azərbaycanın paytaxtı // Ədəbiyyat və incəsənət, 1 dekabr 1989, 48 (2391)
3. Cəmil A. Yolları bağlı dağlar // Azərbaycan (Qarabağa xalq yardımını komitəsinin məlumat qəzeti), 06.11.1980.
4. Quliyev V. Azərbaycan mətbuatına qənim kəsilmələr // Ədəbiyyat və incəsənət, 15.09.1989.
5. İsmayılov İ. Ermənilərin soyqırımı, repressiya və deportasiya siyasəti // Azərbaycan, 24.04.2001.

6. Qəlbi A. Niyə belə olsun? // Zavod həyatı, 31 iyul 1988-ci il.
7. Oruclu S. Azərbaycan folklorunun rus dilinə tərcüməsi probleminin özünəməxsusluğu (1989-1990). Bakı: Səda, 2007, 204 s.
8. Xəlilzadə F. Obası dağılmış ellər // Azərbaycan, 24.04.2001.
9. Zəngəzurlu H. Erməni məkri // Azərbaycan, 24.04.01.
10. Акулова О. Полоса раздора // Сельская жизнь, 6 октября 1988.
11. Асадов Ф. Позиции сторон и интересы страны // Бакинский рабочий, 30 июля 1989 г.
12. Буниятов З. Мифы и мифотворцы // Azərbaycan (Qarabağa xalq yardımı komitəsinin məlumat qəzeti), 06.11.1980.
13. Ибрагимов Ш. Закон компенсации // Бакинский рабочий, 1.02.1990.

Резюме

Шафаг Ахмедова

*Особенности формирования и распространения информации
на первом этапе Нагорно-Карабахского конфликта*

В данной статье анализируются процессы распространения информации и ее использования на ранних этапах Нагорно-Карабахского конфликта. Через анализ исторически сложившейся политической карты региона раскрывается роль информации в процессе возникающего конфликта. Анализируется роль информации на последовательных этапах, приводятся конкретные факты. Показано, что внутривнутриполитическая нестабильность сформировалась в результате распада СССР, а переходный период независимости усугублялся рядом социально-экономических трудностей и горькими последствиями военного конфликта. Это тысячи беженцев и вынужденных переселенцев. В то же время с момента нагнетания напряженной обстановки до уровня открытого военного противостояния возник ряд трудностей с получением, распространением и использованием информации. В статье анализируется этот процесс и делается вывод о том, что информация всегда была важна в политической жизни и в политических процессах и должны использоваться эффективно. Цель статьи – сформулировать идею о том, что региональные конфликты могут быть разрешены не только традиционными методами и средствами, но также путем переговоров, встреч и развития народной дипломатии. Следует также обеспечить углубленное изучение и анализ доступной и полезной информации в рамках разрешения конфликта. Идея состоит в том, что мифотворчество, которое является неотъемлемой частью политического управления в политических процессах, широко используется в Нагорно-Карабахском конфликте. Информация передается сознанию людей, на уровне обыденного сознания, через сфабрикованные факты, и искаженные исторические события, и подобная информация передается международным организациям «обоснованным» образом. При рационализации общественного сознания мифология формируется как целостная система мировоззрения и влияет на процесс политической социализации людей. Тем не менее символически представленные мифологические архетипы сохраняют свое значение в семантическом пространстве социальной реальности, выступая в качестве отличительных черт политического мышления.

Ключевые слова: политические конфликты, этнические отношения, информационные и общественные стереотипы, пропаганда и государственная политика

Summary

Shafag Akhmadova

*Features of the Formation and Dissemination of Information
at the First Stage of the Nagorno-Karabakh Conflict*

This article analyzes the processes of dissemination of information and its use in the early stages of the Nagorno-Karabakh conflict. An analysis of the historically formed political map of the region reveals the role of information in the process of conflict. The role of information at successive stages is analyzed, specific facts are given. It is shown that domestic political instability was formed as a result of the collapse of the USSR, and the transition period of independence was aggravated by a number of socio-economic difficulties and the bitter consequences of the military conflict. These are thousands of refugees and internally displaced persons. At the same time, from the moment the tense situation escalates

ted to the level of open military confrontation, a number of difficulties arose with the receipt, dissemination and use of information. The article analyzes this process and concludes that information has always been important in political life and in political processes and should be used effectively. The purpose of the article is to formulate the idea that regional conflicts can be resolved not only by traditional methods and means, but also through negotiations, meetings and the development of public diplomacy. In-depth study and analysis of available and useful information as part of the resolution of the conflict should also be ensured. The idea is that myth-making, which is an integral part of political governance in political processes, is widely used in the Nagorno-Karabakh conflict. Information is transmitted to the consciousness of people, at the level of everyday consciousness, through fabricated facts, and distorted historical events, and similar information is transmitted to international organizations in a "justified" way. With the rationalization of public consciousness, mythology is formed as an integral system of worldview and affects the process of political socialization of people. Nevertheless, the symbolically represented mythological archetypes retain their significance in the semantic space of social reality, acting as distinctive features of political thinking.

Keywords: political conflicts, ethnic relations, information and public stereotypes, propaganda and public policy

Baş redaktorun müavini s.e.d., prof. İbrahimova Gülzar İsaxan qızının rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.